

MAORI

achtergrondinformatie

SCHATTEN

Schatten of *taonga*

Het woord *taonga* of 'schat' is toepasbaar op voor veel verschillende tastbare en ontastbare zaken. Het kan verwijzen naar elementen van de natuurlijke omgeving, mensen, voorwerpen, en niet-stoffelijke entiteiten. Grijpbare *taonga* omvatten onder meer geweven mantels, jade en houten wapens, uit hout gesneden voorouders en oorlogskano's, muziekinstrumenten, persoonlijke opsmuk, versierde dozen, maar bijvoorbeeld ook geothermische warmwaterbronnen of visgronden. Ongrijpbaar erfgoed behelst de kennis van het houtsnijden, het reciteren van de genealogie (*whakapapa*), het zingen van een klaagzang, het beoefenen van Te Reo Māori (Maori-taal) en het tot uiting brengen van de uitvoerende kunsten. *Taonga* worden waardevoller en winnen aan *mana* en verhalen naarmate ze van generatie op generatie doorgegeven worden. Hoe belangrijker de voorouder aan wie de *taonga* ooit toebehoorden, hoe groter de *mana*. De schatten worden gezien als personificaties van bepaalde voorouders.

Taonga ontmoeten

Wanneer Maori's bepaalde *taonga* beleven, reageren ze daarop als waren ze levend: ze voelen de voorouderlijke geest als een aanwezigheid, als ontzag en als gezag. *Taonga* worden beschermd en opnieuw werkzaam gemaakt door incantaties en door nauw contact: het is belangrijk deze schatten te voelen, te ruiken, te zien en in sommige gevallen te horen of te smaken. *Taonga* zijn geen 'voorstellingen' van voorouders, ze *zijn* de voorouders. Voor hedendaagse Maori's staat het tegenkomen van *taonga* gelijk aan de ontmoeting met de voorvaders. *Taonga* verenigen niet alleen het verleden met het heden, ze zijn ook gidsen die mensen helpen complexe *whakapapa*-lijnen te begrijpen. Ze verbinden dus de levenden met de doden; ze bezielen relaties tussen de levenden onderling. *Taonga* geven Maori's de mogelijkheid te putten uit voorouderlijke kennis om zich zo voort te bewegen naar de toekomst. Voor Maori's bevindt het verleden zich vóór hen aangezien ze het kunnen zien; omgekeerd ligt de ongekende toekomst achter hen.

Glorieuze wapens

Wapens zijn voor de Maori's meer dan voorwerpen waarmee men kan doden of verwonden. Ze geven aanzien en worden gekoesterd en verfraaid – zelfs de geweren die de Maori's in de negentiende eeuw van de Europeanen kochten, werden van fijn gesneden kolven voorzien. Om ceremoniën of andere belangrijke bijeenkomsten, zoals protestmarsen, de nodige allure en eerbiedwaardigheid te geven worden er traditionele wapens gedragen. Als ze hebben toebehoord aan vermaarde krijgslieden stralen ze nog de roem en kracht van die mannen uit. Sommige wapens worden zo vereerd, zijn zo geheiligd (*tapu*), dat men bang is er mee om te gaan – ze zouden ongeluk kunnen brengen. De Maori-krijger beschikte over drie types bewapening: korte wapens die vaak onterecht als knots bestempeld worden en die hij met één hand hanteert; langere stafachtige

wapens waar hij beide handen bij gebruikt; en tenslotte nog speren om te werpen.

Vlechten en weven

Het vlechten en weven was hoofdzakelijk een vrouwenzaak. De kennis over de technieken en materialen werd van de ene generatie op de andere doorgegeven. De vrouwen maakten schoudermantels, vlochten matten, zeilen, manden, schoeisel, riemen, heupmatten, en huishoudelijke gebruiksvoorwerpen. De mannen beperkten zich voor de komst van de Europeanen tot het touwwerk en de bindtechnieken bij de bouw van *waka's* en huizen en bij het vissen en jagen. Tegenwoordig houden mannen en vrouwen zich allebei met het vlechten en weven bezig. Vlas is het

basismateriaal – verschillende varianten en kwaliteiten voor verschillende doeleinden. De kleuren waren zwart, roodbruin en geel. Van de traditionele kledingstukken spelen nu de schoudermantels nog een centrale rol, ten teken van culturele identiteit, status en *mana*. Ze worden gedragen op huwelijken, diploma-uitreikingen en andere belangrijke gelegenheden. Bij begrafenissen worden ze over de kist gedrapeerd. Voor het weven van de mantels wordt geen weefgetouw gebruikt, maar slechts enkele stokken. Dit wordt vingerweven genoemd. Het idee is dat de geweven draad de voorouders aan het levend nageslacht hecht. Het weefsel is vaak opgesierd met vogelveren.

Sieraden

Maori's maakten zich mooi met een keur aan vogelveren en versiersels van hout, been en diverse soorten steen – tekens van status, leiderschap en afkomst. Ze worden meest dicht bij, of op het hoofd gedragen. Het hoofd is het geheiligde (*tapu*) lichaamsdeel bij uitstek. Wanneer een belangrijke leidsman of -vrouw deze sieraden droeg, waren ze nog meer *tapu*. Bewaard werden ze in speciale dozen. Lang haar was voor mannen de mode – ze droegen er kammen in. Heel zelden werden ornamenten uit menselijk bot of walvisbeen vervaardigd. Walvisbeen was een buitengewoon kostbaar materiaal omdat de Maori's niet op walvis joegen.

Jade

De ontdekking van de steensoort jade (*pounamu*) betekende een technologische revolutie voor de Maori's. De hardheid van jade maakt het mogelijk zeer scherpe beitels en messen te maken. Dat heeft de kwaliteit van het houtsnijwerk beïnvloed. Van zeldzaam mooie jade werden hangers gemaakt, voor om de nek of aan het oor. De meest karakteristieke van de ornamenten uit jade is de *hei tiki*. 'Tiki' betekent letterlijk 'menselijke figuur' en komt in veel Polynesische kunst voor. 'Hei' betekent 'ophangen'. Alleen de Maori's maakten *hei tiki's*, dat wil zeggen Tiki's om aan de hals te dragen. Ze zijn vermoedelijk vanaf de vijftiende eeuw in zwang geraakt, maar werden pas echt populair in de achttiende en negentiende eeuw. Het is onduidelijk wat hun betekenis is.

Muziek

Muziek heeft zijn eigen oorsprongsverhaal. Van Ranginui (Vader Hemel) kwam de melodie; van Papatūānuku's (Moeder Aarde) kloppend hart kwam het ritme. Samen brachten zij de *taonga pūoro* voort die ritme en melodie versmelten. Dat zijn de traditionele muziekinstrumenten: fluiten, trompetten, bromhouten en verschillende types slagwerk. Ze vangen de natuurlijke geluiden van de omgeving op zoals die van vogels, insecten en wind, en begeleiden tal van gelegenheden waar ze de passende gemoedstoestanden uitdrukken. Er is muziek en zang om over overledenen te rouwen, zich bij de geboorte van een kind te verheugen, vijanden te beledigen, genealogieën te reciteren, te vissen, mensen op de Marae te verwelkomen, kortom, voor allerlei rituele gelegenheden en gebeurtenissen in het leven. Sinds de jaren 1990 leeft de interesse in het maken en bespelen van *taonga pūoro* weer op. De fluit is het belangrijkste – fluiten zijn een geschenk van de godin Hine Raukatauri.

Houtsnijkunst

In Maori-mythes kan het houtsnijwerk spreken, en dat is ook wat Maori's van werkelijk bestaande beelden altijd verwacht hebben: ze moeten de beschouwer aanspreken. Slecht houtsnijwerk wordt 'saai, droog en stotterend' genoemd – het zegt niets. Net als andere vormen van beeldhouwen – in steen en op de huid (tatoeëren) – was het houtsnijden vroeger uitsluitend mannenwerk, maar nu niet meer. Het is in hoge mate *tapu*. Om de kunstenaar, de toekomstige gebruiker of de eigenaar te beschermen tegen bovennatuurlijk onheil, moet de houtsnijder verschillende rituele beperkingen in acht nemen. De kunstenaars genieten tijdens hun werk kost en inwoning bij de opdrachtgever, en worden betaald in *taonga* – een mantel, jade, geweren - of gewoon in contant geld. Er zijn vier hoofdmotieven die gebruikt kunnen worden: de menselijke figuur, bovennatuurlijke wezens, echte dieren en bepaalde geometrische patronen. Deze elementen worden in vrije composities samengesteld. Iedere stam kent zijn eigen houtsnijstijl.

Tatoeage of moko

Ook het gebruik om het gezicht te tatoeëren is als onverbreekelijk deel van de Maori-cultuur de laatste jaren weer opgeleefd. Het is een traditie die de Maori's uit Oost-Polynesië naar Nieuw-Zeeland meenamen. Mannen werden voornamelijk op het gezicht getatoeëerd en vanaf de taille tot aan de knieën. Vrouwen hadden doorgaans minder tatoeages. De *moko* op de kin voor vrouwen bleef belangrijk tot in de jaren 1970 en wint opnieuw aan populariteit. Voor het tatoeëren werden uit been vervaardigde beiteltjes met gekartelde rand gebruikt. Er werd zachtjes en ritmisch met een houten hamertje op geklopt om zo de huid open te steken. Deze techniek wordt tegenwoordig weer gebruikt. Vroeger bestond er nog een andere methode: het snijden van huidgroeven, net als bij houtsnijwerk en met bijpassende motieven. De kleuring met indigo blauw-zwart of groenachtig, bestond uit roet gemengd met lichte vis- of hondenolie, of bronwater. De persoon die een tatoeage onderging, moest zich onthouden van seksueel contact en mocht geen vast voedsel tot zich nemen.

